

DOI 10.18524/2304-1587.2019.1(34).170522
УДК 341.1

Г. А. Лакарова

аспірант

Національний університет «Одеська юридична академія»,
кафедра міжнародного та європейського права
вул. Фонтанська дорога, 23, Одеса, 65000, Україна

ВИМОГИ ДО ПОДАННЯ МІЖДЕРЖАВНИХ СКАРГ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті досліджуються вимоги до подання міждержавних скарг до Європейського суду з прав людини. Аналізуються елементи міждержавної скарги, яка подається до Європейського суду з прав людини. Охарактеризовано алгоритм подання міждержавної скарги до Європейського суду з прав людини. Розкрито процедура дружнього врегулювання міждержавного спору.

Ключові слова: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини, міждержавні скарги, Регламент Європейського суду з прав людини, права людини.

Постановка проблеми. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) є одним з найефективніших інститутів міжнародного захисту прав людини, який окрім індивідуальних скарг проти держав-учасниць Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. має право розглядати також міждержавні скарги. Лише протягом 2014 року Україна подала чотири міждержавні скарги проти Російської Федерації до ЄСПЛ, а у 2018 році було подано ще дві скарги щодо захисту прав людини, які порушуються в результаті агресії з боку та за підтримки Російської Федерації [1]. Також свого часу Грузія подавала чотири міждержавні скарги проти Російської Федерації щодо порушень прав людини, які мали місце на її території через збройний конфлікт 2008 року [1]. Таким чином, лідируючою державою-відповідачем у міждержавних скаргах у ЄСПЛ стала Російська Федерація, і об'єднуються ці скарги масовими порушеннями прав людини під час агресії проти Грузії та України. За таких умов особливо актуальною постає проблема визначення сутності, вимог до подання та прийнятності міждержавної скарги до Європейського суду з прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання юрисдикції Європейського суду з прав людини щодо розгляду міждержавних справ розглядали О. Базов та І. Галкін. В. Завгородня досліджувала міждержавні справи у практиці Європейського суду з прав людини. Проте в контексті актуалізації даного питання для України через відзначені вище аспекти тема залишається важливою як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Мета статті. Метою статті є аналіз алгоритму подання міждержавних скарг до Європейського суду з прав людини та характеристика особливостей таких скарг.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 33 «Міждержавні справи» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод,

встановлено, що «будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною» [2, ст. 33]. Як вказує В. М. Завгородня, «подання скарги однією державою проти іншої не може розглядатися як порушення суверенітету чи втручання у внутрішні справи, адже всі держави-учасниці Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод добровільно погодилися на визнання юрисдикції Європейського суду з прав людини» [3, с. 73].

Для подання однією державою скарги до Європейського суду з прав людини проти іншої держави перш за все необхідно, щоб обидві держави визнавали його юрисдикцію. З 2014 року Секретаріат Європейського суду з прав людини реєструє скаргу лише за умови, що скарга подана із дотриманням усіх вимог до її оформлення. Інші документи, довідки або завірені нотаріусом копії додаються до скарги.

Офіційного формуляру щодо міждержавних скарг, як, наприклад, щодо індивідуальних скарг, не існує. Проте існують вимоги до написання та оформлення скарги.

Як правильно заповнювати формуляр скарги – зазначено в Регламенті Європейського суду з прав людини. Скарга до Європейського суду з прав людини повинна бути складена таким чином, щоб Суд мав можливість отримати чітке уявлення про факт порушення прав людини, а також про те, чи повинна дана скарга бути розглянута Європейським судом з прав людини взагалі.

Скарга повинна містити розділи, в яких необхідно вказати дані заявника, інформацію про державу, проти якої подається скарга, та інформацію про обставини справи. Крім цього необхідно викласти обґрунтовану думку про факт порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї, вимоги заявника та ін.

Європейський суд з прав людини допускає до розгляду міждержавні скарги, якщо: 1) зміст міждержавної скарги полягає у порушенні одного або декількох прав людини, які закріплені в Конвенції та протоколах до неї; 2) дана скарга подана проти тієї держави, яка ратифікувала Конвенцію та протоколи до неї; 3) скарга спрямована проти державних органів і подій, за які вони несуть відповідальність, проте Європейський суд з прав людини не може приймати міждержавні скарги, подані проти неурядових організацій або приватних осіб, міжнародних організацій; 4) скарга повинна бути подана щодо подій, які відбулися після підписання Конвенції даними державами; 5) держава-позивач, що подає до Суду скаргу, повинна мати «статус жертви»; 6) міждержавна скарга повинна містити вагомий докази, тобто необхідно чітко довести обґрунтованість тверджень і пред'явити незаперечні докази порушення іншою державою положень Конвенції та протоколів до неї, а також підкріпити їх такими документами, як медичні висновки, рішення, докази свідків тощо.

Стаття 46 Регламенту Європейського Суду з прав людини встановлює вимоги до міждержавної скарги, яка має подаватися до ЄСПЛ у письмовій формі та містити певну інформацію: 1) найменування держави-відповідача; 2) точний виклад фактів; 3) чіткий опис передбачуваного порушення Конвенції; 4) докази ймовірного порушення; 5) підтвердження дотримання умов прийнятності скарги; імена, прізвища та адреси осіб, призначених державою-позивачем уповноваженими у справах Європейського суду з

прав людини; 6) додатки (копії судових або інших документів, що безпосередньо стосуються суті поданої скарги) [4, ст. 46].

Крім цього, Європейський суд з прав людини вимагає від держави-позивача (або держав-позивачів) дотримуватись наступних принципів заповнення скарги: 1) чіткість; 2) заповнення всієї обов'язкової інформації відповідно до вимог Регламенту Європейського суду з прав людини; 3) при заповненні скарги категорично забороняється вживати скорочення та символи; 4) потрібно писати лаконічно і по суті.

Мова, на якій подається скарга, є одним із критеріїв правильного заповнення скарги. Офіційними мовами Європейського суду з прав людини є французька та англійська.

Скарга, подана Високою Договірною стороною, обов'язково повинна відповідати критеріям прийнятності, від чого залежить її подальша доля. Слід зазначити, що міждержавна скарга подається лише в одному екземплярі і лише один раз. Суд не розглядатиме двічі одну й ту ж саму справу.

Держава може подати скаргу проти іншої держави безкоштовно, мито в такому випадку не сплачується. Проте, держави нечасто вирішують спірні питання у Європейському суді з прав людини через політичні міркування, та намагаються дипломатичними засобами врегулювати спір.

Держава-позивач має право подавати скарги до Європейського суду з прав людини для того, щоб відновити права своїх громадян, порушені діями держави-відповідача. Однак Суд також визнає випадки, коли держава-позивач звинувачує іншу державу в утиску так званих «колективних прав» громадян інших держав навіть у тих випадках, коли не порушені інтереси громадян держави-позивача. Наприклад, у 1960 р. надійшла скарга Австрії проти Італії щодо судового процесу в суді Бальзана і Тренті за звинуваченням у вбивстві. У 1967–1970 рр. було подано п'ять скарг проти Греції, в яких уряди Данії, Норвегії, Швеції та Нідерландів заявляли про ряд порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод грецьким військовим режимом «чорних полковників» [5].

До скарги, що перебуває на розгляді в Європейському Суді з прав людини, можна подати доповнення до моменту її комунікації з урядом держави-відповідача. Після комунікації, тобто повідомлення про скаргу уряду держави-відповідача, яка зазвичай супроводжується вимогами до обох сторін надати письмовий відгук (меморандум), направлення до Європейського суду з прав людини нових матеріалів, які не є частиною письмового відгуку (меморандуму), за загальним правилом неприпустимо. В іншому випадку держава-відповідач була б фактично позбавлена можливості оскаржити позицію ймовірної жертви, або ж обмін меморандумами необхідно було б повторювати багато разів (що іноді відбувається, проте зазвичай з причин, не пов'язаних з доповненням до скарги); у ряді випадків доповнення скарги після її комунікації можливе, коли мова йде про нові порушення, вчинені після комунікації скарги. У певних випадках доповнення до скарги є не просто можливим, а й необхідним.

У статті 48 Регламенту Європейського суду з прав людини встановлюється: якщо Суд прийняв скаргу до розгляду відповідно до статті 33 Конвенції 1950 р., Палата, створена для розгляду цієї справи, призначає в якості судді-доповідача одного або декількох своїх членів, які зобов'язані підготувати висновки щодо прийнятності скарги після отримання письмових зауважень від зацікавлених держав. Суддя-доповідач (або

судді-доповідачі) представляє Палаті доповіді, проекти та інші документи, які можуть допомогти Палаті та її голові у виконанні ними своїх функцій [4].

Якщо Палата визнає скаргу прийнятною, наступним етапом відповідно до статті 51 Регламенту Суду є те, що голова негайно надсилає скаргу державі-відповідачу і передає її в одну із секцій. Відповідно до підпункту (а) пункту 1 статті 26 Регламенту Суду, судді, обрані від держави-позивача і держави-відповідача, беруть участь у засіданні Палати, сформованої для розгляду справи, як повноправні члени (*ex officio*). У випадку, якщо скарга подана декількома державами-учасницями Конвенції 1950 р., або якщо скарги мають один і той самий предмет і подані кількома державами-учасницями Конвенції, вони розглядаються спільно на підставі статті 42 Регламенту. В такому разі стаття 30 Регламенту Суду визначає порядок визначення судді, який прийматиме участь у розгляді справи від кількох держав, які мають спільний інтерес: суддю або обирають самі держави, або, якщо вони не змогли домовитись, його визначає шляхом жеребкування Голова Палати суду. Як тільки справа буде передана до Секції, голова секції створює Палату в порядку, передбаченому пунктом 1 статті 26 Регламенту Суду, і пропонує державі-відповідачеві подати у письмовій формі свої зауваження щодо прийнятності скарги. Секретар повідомляє таким чином отримані зауваження державі-позивачу, яка може представити у відповідь свої зауваження в письмовій формі. До винесення рішення, як зазначалося вище, щодо прийнятності скарги, Палата або її голова можуть запропонувати зацікавленим державам подати додаткові письмові зауваження. Регламентом також передбачено проведення слухань щодо прийнятності, якщо про це просять одна або кілька зацікавлених держав, або якщо Палата за власною ініціативою прийме таке рішення. Також Голова Палати консультується зі сторонами, перш ніж призначити письмове провадження, а в разі необхідності – усне провадження [4].

Необхідно зазначити: якщо держава-відповідач має намір висунути заперечення щодо неприйнятності, вона повинна це зробити, наскільки допускають характер та обставини, в письмових або усних зауваженнях щодо прийнятності скарги, поданих нею на підставі статті 51 Регламенту Суду або, в залежності від обставин, статті 54 Регламенту Суду [4].

Окремим етапом можна виокремити подання письмових зауважень саме вже по суті справи та надання можливих додаткових доказів у встановлений головою Палати строк, якщо Палата вирішила прийняти заяву, подану згідно зі статтею 33 Конвенції. Однак Голова за згодою зацікавлених держав може дати розпорядження обійтися без письмової процедури слухання за суттю справи, якщо про це просять одна або кілька зацікавлених держав, або якщо Палата за власною ініціативою прийме таке рішення.

Також передбачається процедура примирення зацікавлених держав. Після визнання скарги прийнятною і до відкриття слухань за справою, відповідно до положень статті 62 Регламенту секретар, який діє згідно з розпорядженнями Палати або її голови, налагоджує зв'язок зі сторонами з метою досягнення дружнього врегулювання спірного питання, відповідно до п. 1 ст. 39 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6, с. 88]. Палата робить все можливе для того, щоб мирова угода була прийнята, а переговори про можливу мирову угоду проводяться конфіденційно. Уся інформація, озвучена під час переговорів, не може бути вико-

ристана в подальшому при слуханні і розгляді справи по суті. Якщо Секретар повідомляє Палаті про те, що конфлікт вичерпаний, Палата виключає скаргу із заяв, які підлягають розгляду [7]. Так, наприклад, справи *Данія проти Туреччини* від 7 січня 1997 р. та *Данія, Франція, Нідерланди, Норвегія і Швеція проти Туреччини* від 1 липня 1982 р., завершилися дружнім врегулюванням [6, с. 88].

Питання компенсації повинно бути визначено державою-позивачем у строки надання документів за суттю справи. Ці вимоги надаються до ознайомлення держави-відповідачу. У тому випадку, якщо вимоги не пред'явлені в строк, Палата може повністю або частково відмовити державі-позивачу в присудженні йому компенсації.

Висновки. Держави використовують право подачі скарги проти іншої держави до Європейського суду з прав людини як крайній захід і йдуть на це неохоче, оскільки даний крок прийнято вважати недружнім актом. Проте останні події свідчать про те, що Європейський суд з прав людини є механізмом захисту національних інтересів у площині прав людини під час агресії зі сторони держави-агресора. В. Завгородня констатує, що держави зазвичай використовують звернення до Європейського суду з прав людини лише тоді, коли можливості дипломатичного врегулювання відсутні або вичерпані [3, с. 74], аналогічної точки зору дотримується й І. Галкін [8, с. 287].

Список літератури:

1. Inter-Statesapplications. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/InterStates_applications_ENG.pdf (дата звернення: 28.04.2019 року).
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 року. Ратифікована Законом України від 17.07.1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 28.04.2019 року).
3. Завгородня В. М. Міждержавні справи у практиці Європейського суду з прав людини. Правовий вісник Української академії банківської справи. 2014. № 1(10). С. 72-77.
4. Регламент Суда от 1 января 2016 г. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_RUS.pdf (дата звернення: 28.04.2019 року).
5. Европейская система защиты прав человека /Гендзехадзе Е./ Европейский Суд по правам человека – дела. 11 сентября 2004 г. URL: <http://www.espch.ru/content/view/32/34/> (дата звернення: 28.04.2019 року).
6. Базов О. Питання юрисдикції Європейського суду з прав людини щодо розгляду міждержавних справ. Юрична Україна. Міжнародне право. 2015. № 6. С. 84-91.
7. Процедура рассмотрения межгосударственных жалоб в Европейском суде по правам человека. URL: <http://prof-sommer.ru/procedura-rassmotrenija-mejgosudarstvennyh-jalob-espch> (дата звернення: 28.04.2019 року).
8. Галкін І. Г. Особливості юрисдикції Європейського суду з прав людини. Часопис Київського університету права. 2014. № 4. С. 285-287.

Стаття надійшла до редакції: 30.04.2019 р.

А. А. Лакарова

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
кафедра международного и европейского права
ул. Фонтанская дорога, 23, Одесса, 65000, Украина

ТРЕБОВАНИЯ К ПОДАЧЕ МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫХ ЖАЛОБ В ЕВРОПЕЙСКИЙ СУД ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Резюме

В статье исследуются требования к подаче межгосударственных жалоб в Европейский суд по правам человека. Анализируются элементы межгосударственной жалобы, подаваемой в Европейский суд по правам человека. Охарактеризован алгоритм подачи межгосударственной жалобы в Европейский суд по правам человека. Раскрыта процедура мирового соглашения в разрешении межгосударственного спора.

Ключевые слова: Конвенция о защите прав человека и основных свобод, Европейский суд по правам человека, межгосударственные жалобы, Регламент Европейского суда по правам человека, права человека.

G. A. Lakarova

National University "Odesa Law Academy",
The Department of International and European Law
Fontanska road str., 23, Odesa, 65000, Ukraine

SUBMISSION REQUIREMENTS FOR INTER-STATE COMPLAINTS TO THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Summary

The article deals with requirements for the submission of inter-state complaints to the European Court of Human Rights. The elements of the inter-state complaint filed to the European Court of Human Rights are analyzed. The algorithm for submitting an interstate complaint to the European Court of Human Rights is described. The procedure of friendly settlement of interstate dispute is revealed.

Key words: The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the European Court of Human Rights, interstate complaints, the Rules of the European Court of Human Rights, human rights.